

Opinnäytetyö (AMK)

Myyntityön koulutus, finanssipalvelut

2022

Samuel Brummer

1990-LUVUN TALOUSLAMA JA 2020-LUVUN SUOMI

– Vertailu inflaation näkökulmasta

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Myyntityön koulutus | finanssipalvelut

2022 | 44 sivua

Ohjaaja Antti Koivuniemi

Samuel Brummer

1990-LUVUN TALOUSLAMA JA 2020-LUVUN SUOMI

–VERTAILU INFLAATION NÄKÖKULMASTA

1990-luvun talouslama on yksi maamme historian rajuimmista ja sen aiheuttamat traumat ovat edelleen läsnä monen kuluttajan elämässä. Lamaa edelsivät kontrolloimaton luotonanto ja sitä seurasi korkojen massiivinen kiristyminen. Opinnäytteen tavoitteena on tutkia 1990-luvun talouslaman yhteyttä 2020-luvun Suomeen.

Työssä tehdään selkoa historiasta kirjallisuuskatsauksen avulla, minkä avulla saatiin luotua vertailukohta 2000-luvun taloushistoriallisille tapahtumille, sekä joillekin tekijöille, jotka ovat yhteisiä molempina ajanjaksoina.

Työssä päädyttiin siihen tulokseen, että horisontissa on taloudellinen laskukausi. Työn aikana pohdittiin myös sitä, kestävätkö suomalaiset kuluttajat 1990-luvun kaltaista talouskriisiä vallitsevassa inflaatioympäristössä, sekä tutkittiin kansantalouteen liittyviä lukuja.

Tuloksia ja työssä ilmi käyneitä seikkoja voidaan hyödyntää esimerkiksi talouden suunnittelussa, niin kotitalouksien, kuin valtionkin.

Asiasanat: lama, velka, työn tekemättömyys, inflaatio, etuusleikkaukset

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor Degree of Business Administration | Financial services

2022 | 44

Supervisor: Antti Koivuniemi

Samuel Brummer

DEPRESSION OF THE 1990S AND FINLAND OF 2020S

- COMPARISON OUTGOING FROM INFLATIONS PERSPECTIVE

The depression of the 1990s is one of the most violent in the history of our country and traumas caused by it are still present in the lives of many consumers. The times before the depression were filled with uncontrolled credit-giving and was followed by strict financial policy and rising interest rates. The goal of this thesis was to research the connection between the recession of the 90s and Finland of 2020s.

In this thesis the history of the 1990s is research by literature review, with which a comparison basis was made for the economic events of the 21st century of Finland and for some aspects, which are both times share.

The thesis concluded that there is an economic recession in sight. The thesis worked also on the question, if Finnish consumers can cope with an economic crisis such as one of the 1990s. Also, some macroeconomic statistics were researched with qualitative methods.

The results and aspects can be used for example planning economies, of private consumers and public section.

Keywords:

depression, debt, unemployment, inflation, benefit cuts

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Käsitteiden määrittelyä	7
2.1 Kansantalouden mittareita	8
2.2 Raha ja Inflaatio	11
3 1990-luku & 2020-luku	19
3.1 Kohti 1990-luvun lamaa	20
3.2 Covid-19 ja 2020-luvun talouden haasteet	23
3.3 Yhteiskunnan, sekä taloudellisen kehityksen mittareita	26
4 Johtopäätökset	39
Lähteet	41

Kaavat

Kaava 1, Kvantiteettiteoria matemaattisesti Lähde: Lindholm & Kettunen 2016

Kuviot

Kuvio 1, BKT €/Suomen asukas Lähde: Tilastokeskus 2022	10
Kuvio 2, Kokonaiskysyntä ja -tarjonta Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000	14
Kuvio 3, Kysyntäinflaatio, Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000	15
Kuvio 4, Kustannusinflaatio, Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000	15
Kuvio 5. Phillipsin käyrä. Lähde: Burda & Wyplosz 2009	18
Kuvio 6 Vaihtotase. Lähde: Tilastokeskus 2022	26
Kuvio 7 Kotitalouksien velkaantumisaste. Lähde: Tilastokeskus 2022	27
Kuvio 8. Väestön ikärakenne. Lähde: Tilastokeskus 2022	29
Kuvio 9. BKT:n 1976–2021. Lähde: Tilastokeskus 2022	31
Kuvio 10: Valtion velan ja BKT:n välinen suhde. Lähde: Veronmaksajat.fi	32
Kuvio 11 Julkisyhteisöjen velka. Lähde: Tilastokeskus 2022	33
Kuvio 12. Kuluttajahintaindeksi. Lähde: Tilastokeskus 2022	36

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on arvioida, onko Suomalainen 2020-luvun yhteiskunta menossa kohti talouslamaa. Tavoitteeseen pääsemiseksi verrataan 1990-luvun talouslamaa, sekä 2020-luvun Suomen taloustilannetta keskenään erityisesti inflaation näkökulmasta.

Työ aloitetaan kirjallisuuskatsauksella, jossa käydään läpi kansantalouden teoriaa mikro- ja makrotalouden näkökulmasta. Lisäksi käydään läpi kansantalouden kannalta keskeisiä termejä, sekä rahan käsitettä ja inflaatiota.

Tämän jälkeen käydään läpi 1990-luvun lamaan johtanutta taloushistoriaa, missä määrittäviä tekijöitä ovat yltiöpositiivinen asennoituminen talouden kehitykseen, luotonanto ja velkaantuminen, sekä näiden seurauksien kanssa eläminen.

Opinnäytetyön analyysi 1990-luvun laman ja Suomen talousalueen 2020-luvun vertailun kautta on perustavanlaatuisen ajankohtainen, sillä vuonna 2022 elämme Covid-19-sulun jälkeistä aikaa. Voidaan yleisesti todeta, että pandemian negatiiviset talousvaikutukset eivät vielä ole realisoituneet kaikessa laajuudessaan. Samalla Euroopassa riehuu edelleen Venäjän helmikuussa 2022 Ukrainaan käynnistämä hyökkäyssota, minkä seurauksena läntinen maailma asetti Venäjää kohtaan lukuisia sanktioita. Inflaatio ja energian hinta ovat nousussa, ja hidastavat talouskehitystä.

Näiden tekijöiden ja ilmiöiden pohjalta pyritään antamaan perusteltu vastaus siihen, onko Suomen talousalue menossa kohti seuraavaa 1990-lukuun verrattavaa talouskriisiä.

2 Käsitteiden määrittelyä

Opinnäytetyö aloitetaan johdannon mukaan käymällä läpi kansantalouden peruskäsitteitä, joiden avulla työn viimeisessä osiossa suoritetaan valittujen ajanjaksojen välinen vertailu.

Kansantaloustiede tutkii yhteiskuntaa, siihen liittyviä taloudellisia ilmiöitä, sekä ihmisten kytköstä niihin, eli lyhyesti kuvattuna kansantaloutta. Kansantalous kuvaa rajatun alueen toisistaan keskenään riippuvaisia taloudellisia suhteita. Kansantaloustiede voidaan jakaa vielä mikrotaloustieteeseen ja makrotaloustieteeseen. *Mikrotaloustieteessä* tutkitaan yksittäisten ihmisten ja yritysten valintoja, sekä julkisen sektorin vaikutusta niihin (Lindholm & Kettunen 2016, 11). *Makrotaloustieteessä* tutkitaan taloutta laajemmin; millainen vaikutus yksittäisten ihmisten, yritysten ja julkisen sektorin päätöksillä on kokonaistalouteen (Lindholm & Kettunen 2016, 15).

Aktiivisen *finanssipolitiikan* harjoittaminen tarkoittaa sitä, että julkinen sektori säästää hyvinä aikoina ja, vastaavasti huonoina käyttää säästöjä ja lainoittaa talouden elvytystä (Lindholm & Kettunen 2016, 15).

Tätä talouden kehityksen vaihtelua kutsutaan *suhdannevaihteluksi*, koska suhdannesyklissä juuri hyvät ja vähemmän hyvät ajat vaihtelevat aaltomaisesti. *Taloudelliselle nousukaudelle* ominaisia merkkejä ovat viennin kasvu, investointien ja kotitalouksien kulutuksen kiihtyminen, työllisten kasvu ja työttömyysasteen lasku, palkkojen kuluttajahintojen nousu, esimerkiksi arvopaperien ja asuntojen arvonnousu, sekä pankkien kasvava halu lainoittaa eri asioita. Tämä voi päättyä *talouden ylikuumenemiseen*, jolloin ylikysyntä ajaa palkat ja hinnat kiihtyvään nousuun. Samanaikaisesti aletaan investoida riskipitoisemmin ja pääomaa aletaan tuoda ulkomailta, sillä kotimaiset säästöt eivät enää riitä suurempien investointien toteuttamiseen (Lindholm & Kettunen 2016, 107–109.)

Taloudellista laskukautta eli *taantumaa* puolestaan indikoivat vastaavasti ulkomaisen kysynnän lasku, kokonaistuotannon kasvuvauhdin hidastuminen, yritysten odotusten ja kuluttajien luottamuksen lasku, yritykset ja kuluttaja käyvät varovaisemmiksi rahankäytössään, kuluttajahintojen nousun hidastuminen, työllisyyden lasku ja työttömyysasteen nousu, verotulojen väheneminen, sekä osakekurssien kääntyminen laskuun ja konkurssien määrällinen kasvu. Pahimmillaan tämä voi johtaa *lamaan*, jolloin kokonaistuotanto voi laskea monella prosentilla ja investointien määrä vähenee huomattavasti (Lindholm & Kettunen 2016, 109.)

Mistä suhdannevaihtelut sitten johtuvat? Suhdannevaihtelut voivat alkaa aivan yhtä hyvin kysynnän, kuin tarjonnan alta. Yksi suurista talouden suhdanteihin vaikuttavista tekijöistä voi olla raaka-aineiden hinta, esimerkiksi öljyn. Sen hinnan merkittävä lasku nostaa tuottavuutta kuljetus-, sekä muilla toimialoilla, mikä puolestaan pienentää kuluttajien menoja.

2.1 Kansantalouden mittareita

Tunnetuimpiin kansantalouden mittareihin kuuluu *bruttokansantuote*, eli BKT, joka voidaan laskea eri tavoin. Tämä kertoo tietyllä talousalueella tuotettujen tavaroiden ja palvelujen määrän tietyltä aikaväliltä, esimerkiksi yhden vuoden ajalta. Sen laskennassa otetaan arvonlisämenettelyn avulla huomioon eri toimialoilla tuotettujen asioiden arvossa niin sanotut välituoteostot, kuten esimerkiksi raaka-aineet ja välituotteet, koska muutenhan tulos vääristyisi ylöspäin. (Lindholm & Kettunen 2016, 88–89.)

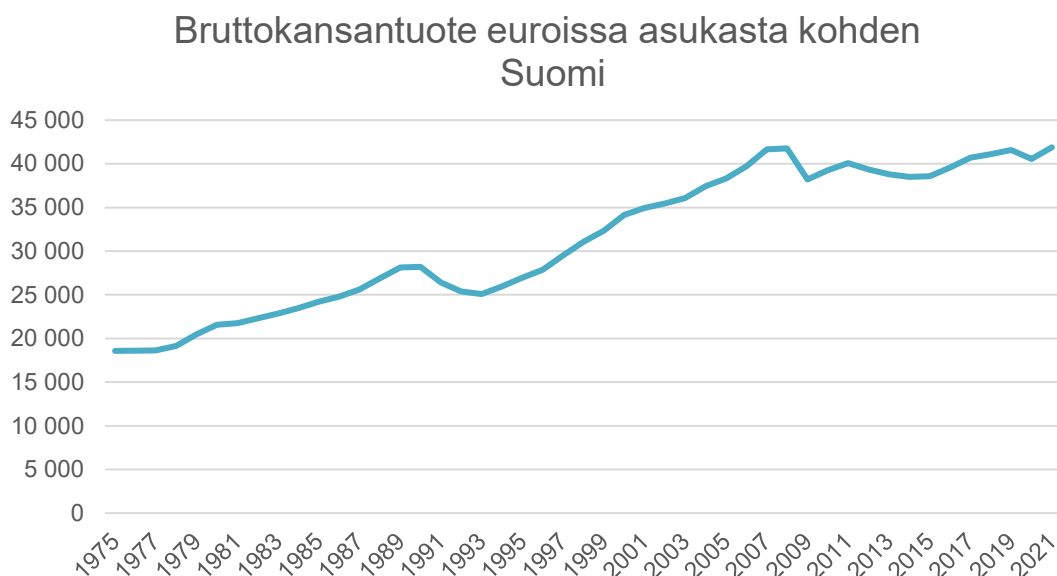
Yksi kansantalouden kasvua pitkällä aikavälillä selittävä malli on niin sanottu Solowin kasvumalli. Tässä mallissa pääoman ja työvoiman kasvu muodostavat yhdessä tuotantofunktion, jossa fyysinen pääoma akkumuloituu pitkäaikaiseksi tasapainoksi investointien ja poistojen välillä, eli kasvun tasapainoksi (engl. steady state). Yksi keskeisistä tekijöistä tässä kasvua kuvantavassa yhtälössä on henkinen pääoma (eng.human capital). Niin kuin yritykset hankkivat fyysistä pääomaa tuotteiden ja palveluiden tuottamista varten, yksilöt investoivat aikaa

ja energiaa tiedon hankkimiseen ja siihen, miten sitä voi hyödyntää. Tällaisia ”uhrauksia” tehdään, jotta niistä saadaan hyötyä tulevaisuudessa. Niistä puhutaankin investointeina henkiseen pääomaan. Koulutetut ja erityisesti taitavat työntekijät kasvattavatkin tuotantoa. Henkinen pääoma ei kuitenkaan muodostu ainoastaan koulutustasosta, vaan kaikista tekijöistä, jotka nostavat työn tuottavuutta. Hyvä terveys ja -terveydenhuolto voivat siten vaikuttaa joko positiivisesti tai negatiivisesti kansantalouden kasvuun (Burda & Wyplosz 2009, 83–86.)

Toinen tapa on lopputuotemenetelmä, jossa näistä ”lopputuotteista”, eli kulutukseen, investointeihin ja vientiin käytetyistä hyödykkeistä vähennetään tuonti. Kolmas tapa on ynnätä taloudessa vuoden aikana kertyvät tulot, joita ovat palkat, työnantajien sosiaaliturvamaksut, sekä omaisuus- ja yrittäjätulot. (Lindholm & Kettunen 2016, 88–90.)

Samalla on kuitenkin huomattava, että BKT kerro taloudellisen toiminnan hyvyydestä, eikä myöskään ota kantaa siihen, minkälainen yhteys tuotannon määrällä on ihmisten hyvinvointiin ja onnellisuuteen. BKT ottaa myös huomioon vain sen toiminnan, jonka hinta voidaan suoraan määrittellä rahassa. BKT:n rajoitteiden vuoksi on pyritty luomaan kattavampia mittareita, kuten yhdysvaltalaiset Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW) ja Genuine Progress Indicator (GPI). Näiden mittareiden synkässä valossa Suomalaisten hyvinvointi oli huipussaan 1980-luvulla, minkä jälkeen se on laskenut takaisin 1970-luvun tasolle (Lindholm & Kettunen 2016, 93.)

Muita tärkeitä mittareita ovat kulutus, investoinnit, vienti ja tuonti (Lindholm & Kettunen 2016, 88–89.) Yksi tapa kuvantaa bruttokansantuotteen kehitystä on suhteuttaa se asukasta kohden. Alla on kuvio tästä.

Kuvio 1, BKT €/Suomen asukas Lähde: Tilastokeskus 2022

Kuviosta voidaan yksinkertaisesti nähdä, että asukaskohtainen BKT on ollut vakaassa kasvussa vuodesta 1975 alkaen, saavuttaen melkein 30 000 euron tason, ja 1990-luvun kieppeillä laman aikaan BKT kääntyi laskuun noin 25 000 euron tasolle. Laman jälkeen seurasi kuitenkin vuoden 2008 finanssikriisin asti vankka nousu, asukaskohtainen BKT ylsi yli 40 000 euron tasolle. Kehitys on jatkunut maltillisena, jääden kuitenkin ennen vuoden 2008 finanssikriisiä edeltäneelle tasolle. Pelkästään tästä kuviosta voidaan nähdä, että Suomen kokonaistalouden kasvu on hidastunut huomattavasti verrattuna siihen, mitä se on aikaisemmin ollut.

Työllisyys ja työttömyys ovat myös erittäin iso kansantaloutta määrittävä tekijöitä ja ovat kansantalouden keskeisiä mittareita. Kotitaloudet käyttävät vapaa-aikaansa kulutukseen, jolloin palkkojen nousu tai lasku saattaa vaikuttaa työn tarjonnan määrään, sekä tietysti siihen, ketkä työmarkkinoille hakeutuvat. Yrityksien työn tarjonnan määrä riippuu puolestaan tuottavuudesta, joka määräytyy saatavilla olevan teknologian ja yrityksen pääoman mukaan (Burda & Wyplosz 2009, 132–133.)

Ammattiyhdistyksien intressissä on jäseniensä palkat, joten ne määrittävät tavoitteellisen palkkatason todellisuudessa korkeammalle, kuin minkälaiseksi palkka määräytyisi täydellisen kilpailun markkinoilla. Tästä johtuva yksilöitä kohtaava työttömyys ei ole vapaaehtoista (Burda & Wyplosz 2009, 133), koska määritetyn palkkatason sekä ylä-, että alapuolella on yksilöitä, jotka tämä lukittu taso sulkee sen ulkopuolelle. Lisäksi valtiot usein määrittävät työstä saatavan minimipalkan, jotka kyllä on suunniteltu suojaamaan työntekijää, mutta jotka silti saattavat aiheuttaa työttömyyttä (Burda & Wyplosz 2009, 133)

2.2 Raha ja Inflaatio

Tässä kohdin on lyhyesti valotettava myös rahoitusmarkkinoita. Lyhyesti voidaan todeta, että rahoitusjärjestelmän tarkoituksena on allokoida varoja ylijäämäsektorilta, jotka ovat normaalisti kotitalouksia, alijäämäsektorille, jotka ovat normaalisesti yrityksiä. Samalla rahoitusmarkkinoiden tehtävänä on välittää tietoa, jotta sijoittajat ovat tietoisia sijoituskohtien ominaisuuksista. Lisäksi rahoitusmarkkinat nostavat sijoituskohteen, esimerkiksi osakkeiden, likvidiyyttä, sekä hajauttavat riskejä (Knüpfer & Puttonen 2018, 53.)

Miten raha sitten siirtyy yrityksille käytännön tasolla? Yritykset voivat hankkia pääomaa myymällä osakkeita, sekä tietysti kerryttämällä pääomaa yrityksen liiketoimista saatavalla voitolla. (Knüpfer & Puttonen 2018, 30).

Rahoitusta voi hankkia myös lainoituksen kautta. Rahalle tuleva hinta on korko, jonka suuruus on periaatteessa riippuvainen kysynnästä ja tarjonnasta rahoitusmarkkinoiden eri osa-alueilla. Euroalueella

Rahan aika-arvo on taloustieteessä käytettävä termi, joka koostuu kolmesta tekijästä. Yksi niistä on kulutuksen lykkääminen, koska ihmisen voidaan katsoa hyötyvän kulutuksesta, jolloin nopea kulutus on hyvä asia. Toinen tekijä tulevaisuuteen sijoittuvasta epävarmuudesta, eli riskistä, joten siitä halutaan korvaus jo nykyhetkessä. Kolmantena tekijänä kuluttajat haluavat vastinetta sille, että inflaatio syö heidän varallisuutensa arvoa heidän odottaessaan rahavarallisuutensa kuluttamista (Knüpfer & Puttonen 2018, 76.)

Inflaatio tarkoittaa yleisen hintatason nousua ja samalla rahan ostovoiman heikkenemistä. Ilmiötä mitataan esimerkiksi Suomen kuluttajahintaindeksillä, johon on koottu noin 500 tuotteen hyödykekori kuvaamaan kotitalouksien kuluttamien tuotteiden ja palveluiden hintojen kehitystä. (Lindholm & Kettunen 2016, 16, 122–123).

Kvantiteettiteoria on vallitsi inflaation selittämistä toiseen maailmansotaan asti, jossa lähdetään liikkeelle siitä, että rahaa tarvitaan vain liiketoimien suorittamista varten. Jos keskuspankki laskee liikkeelle lisää rahaa, ostetaan myös enemmän, jolloin kokonaiskysyntä kasvaa. Oletuksena on yhteiskunnassa vallitseva täystyöllisyys, jolloin kokonaistuotanto ei pysty vastaamaan syntyvään kasvuun. Teorian mukaan seurauksena on inflaatio. Yleisen hintatason muutos on suoraan verrannollinen rahan määrän muutokseen; Rahan määrän kaksinkertaistaminen kaksinkertaistaa hintatason. Tässä mallissa raha on niin sanotusti ”neutraali”, eli sen määrän muutos heijastuu vain hyödykkeiden hinnoissa, eikä se vaikuta työllisyyteen tai kokonaistuotantoon. Inflaatio on siis seurausta vain huonosta rahapolitiikasta. *Monetarismin* myötä ajatus teoria on muuttunut. (Pekkarinen & Sutela 2000, 162–163.)

$$M \cdot V = P \cdot T$$

jossa,

M = taloudessa olevan rahan määrä

V = rahan kiertonopeus

P = tavaroiden ja palvelujen yleinen hintataso

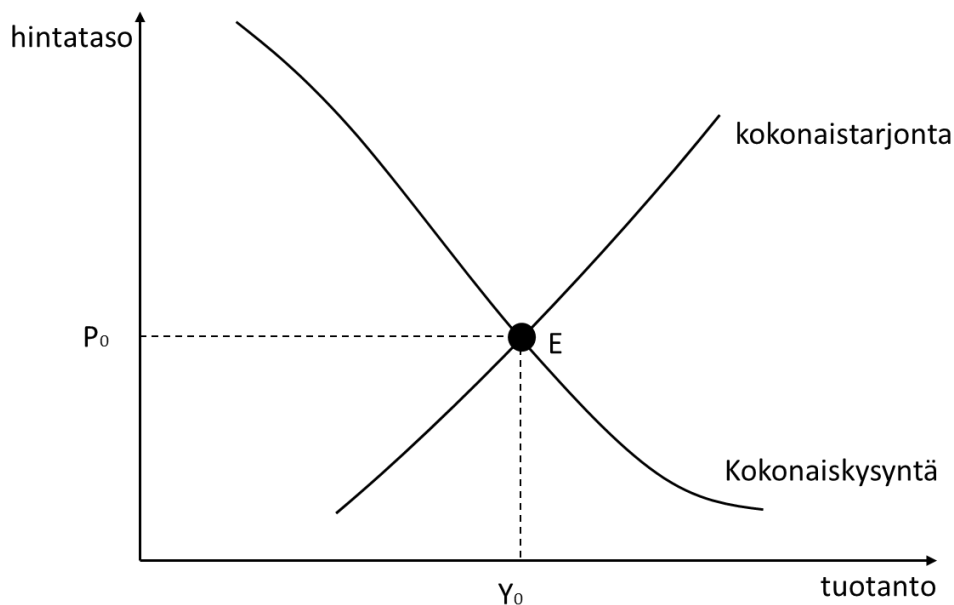
T = liiketoimien vuotuinen määrä

Kaava 1, Kvantiteettiteoria matemaattisesti Lähde: Lindholm & Kettunen 2016

Rahan määrällä on siis teorian mukaan suora yhteys inflaation. V kuvaa sitä, miten useasti vuodessa koko rahavarannolla maksetaan asioita ja T kuvaa kokonaistuotantoa, eli BKT:ä. $P \cdot T$ kertoo vuosittaisen BKT:n arvon, mikä taas kuvaa sitä, miten paljon rahaa tarvitaan talousalueella tuotannon aikaansaamiseksi, ja mittaa siten rahan kysyntää (Lindholm & Kettunen 2016.)

Oleellisin kysymys talouden kehityksen näkökulmasta on se, miten muutos rahan määrässä M aiheuttaa yleiseen hintatasoon P . Monetaristisen koulukunnan mukaan yhteys on suora: Inflaatio johtuu rahan määrän kasvusta. Keynesiläisen koulukunnan mielestä yhteys on lievempi. Joka tapauksessa ajatellaan, että inflaation vaikutus talouteen vaihtelee tarkastelun alaisen aikavälin mukaan. Lyhyellä aikavälillä voidaan olettaa, että rahan määrän lisäys alentaa korkotasoa ja lisää investointeja, ja sitä kautta BKT:n määrää. Se ei kuitenkaan ole kiveen hakattu skenaario, joten rahan investointi voi jäädä pankkitalletuksien tasolle. Tällöin rahan kiertonopeus alenee, millä ei juurikaan ole vaikutusta tuotantoon, eikä hintatasoon. Heikossa taloustilanteessa alenevat korot eivät saa taloutta kohenemaan, koska huonot tuotteiden kysyntänäkymät eivät saa yrityksiä investoimaan kasvavissa määrin edullisesta rahasta huolimatta. Jos asiaa tarkastellaan vuosien mittaisella aikavälillä, saattaa kuva kuitenkin muuttua, sillä monetaristisen näkökulman mukaan rahan kiertonopeus ei ole riippuvainen sen tarjonnasta. Rahan määrä nostaa yksinkertaisesti kotitalouksien käytössä olevan varallisuuden vuoksi hintatasoa, ja sitä kautta inflaatiota. (Lindholm & Kettunen 2016, 158–159.)

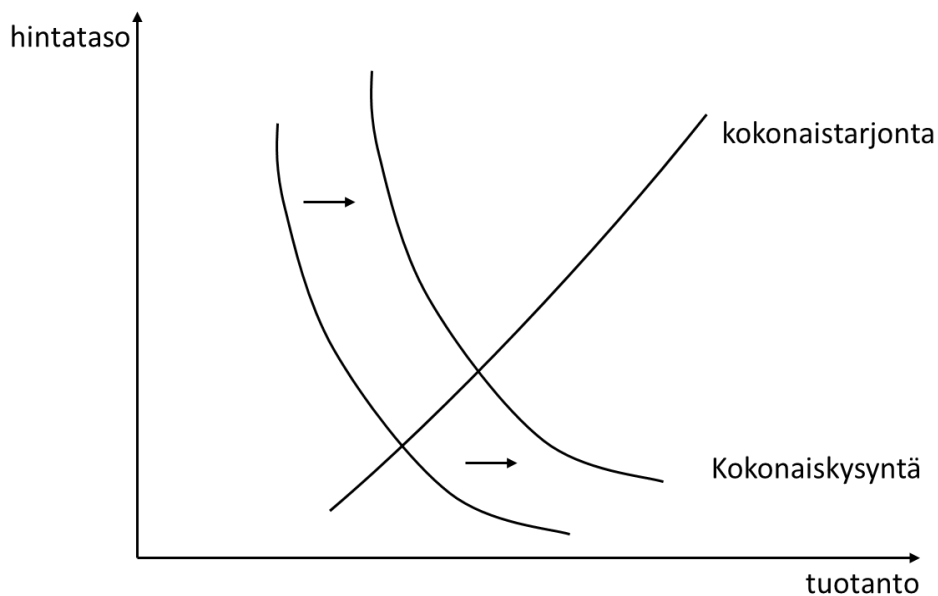
Kysyntäinflaatiota voidaan puolestaan havainnollistaa kokonaiskysyntä ja kokonaistarjontakäyrien avulla (kuvio 2). Tässä kokonaiskysyntäkäyrä näyttää sen tavarain ja palveluiden keskimääräisen hintatason, jossa kuluttajat ostavat sen. Kokonaistarjontakäyrä näyttää jokaiselle kokonaistuotannon määrälle sen hintatason, jossa tuottajat ostavat kyseisen määrän.

Kuvio 2, Kokonaiskysyntä ja -tarjonta Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000

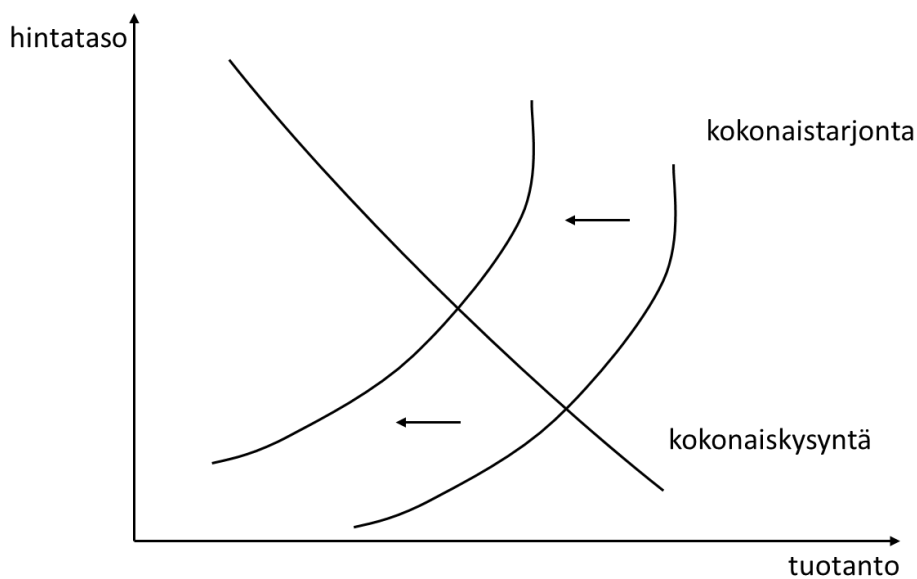
Jos hintataso nousee, kotitalouksien ja yritysten hallussa olevan rahan ostovoima alenee, jolloin kokonaiskysyntä laskee. Vastaavasti korkeamman kokonaiskysynnän mahdollistaja on alempi hintataso. Tasapaino löytyy käyrien leikkauspisteestä E, joka toteuttaa osto-, sekä tuotantosuunnitelmat. Tällöin kysyntä, tarjonta, hintataso ja työllisyys ovat tasapainossa.

Kysynnän kasvaessa seurauksena voi olla sen aiheuttama kysyntäinflaatio, jolloin yleinen hintataso, kokonaistuotanto ja työllisyys nousevat tasapainon muuttuessa. Kuviossa 3 kokonaiskysyntäkäyrä liikkuu oikealle.

Kuvio 3, Kysyntäinflaatio, Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000

Kuviosta on siis selkeästi nähtävissä, että kokonaiskysynnän nousu puskee hintoja korkeammalle. Inflaatiota voi synnyttää myös siitä, että tuotanto kallistuu, mikä taas korottaa hintoja. Nousseet hinnat puolestaan laskevat kysyntää. Uusi tasapaino löytyy alhaisemmassa kokonaistuotannon ja työllisyyden, sekä korkeamman hintatason kohdalla.

Kuvio 4, Kustannusinflaatio, Lähde: Pekkarinen & Sutela 2000

Inflaatiota voidaan havaita siis havaita silloin, kun työttömyysprosentti laskee, ja kokonaistuotanto laskee. Esimerkkinä tästä on 1970-luvun öljykriisit. Tällöin öljyn rajusti nouseva hinta puski kustannusinflaatiota heikentäen yritysten kannattavuutta, mikä puolestaan johtaa tarjonnan vähenemiseen (Pekkarinen & Sutela 2000, 165). Kuka tuottaja haluaisi tienata itse vähemmän sen vuoksi, että tavaran tuottamisen hinta on noussut.

Nopean inflaation torjuntaa pidetään yleisesti talouspolitiikan tärkeimmistä tavoitteista, koska edellä mainitun esimerkin valossa hintojen nousun vaikutus aiheuttaa taloudessa monenlaista haittaa, aiheuttaa esimerkiksi epävarmuutta sekä kuluttajille, että yrityksille. Palkkojen ja muiden kassavirtojen ostovoima pienenee. Yrityksien on vaikeampi laskelmoida tulevaisuutta ja investoinnit vähenevät. Tällä on yleensä negatiivinen vaikutus työllisyyteen sekä talouskasvuun. Kiinteän omaisuuden, esimerkiksi kiinteistöjen arvo yleensä nousee inflaation vallitessa (Lindholm & Kettunen 2016, 127.)

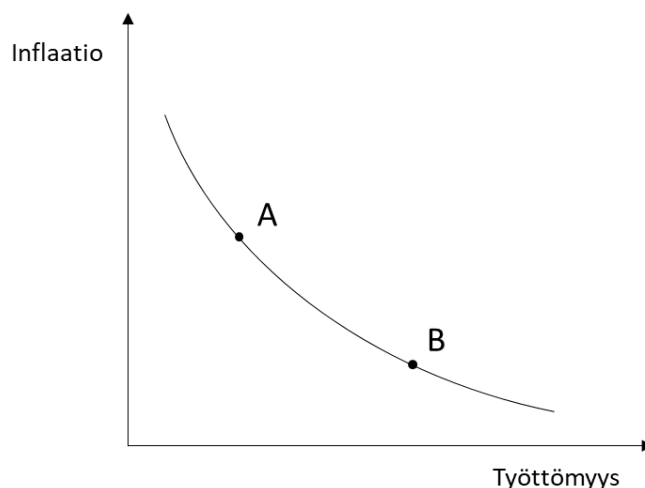
Nopea inflaatio heikentää lisäksi talouden ulkoista tasapainoa, sillä jos palkat ja hinnat nousevat räjähdysmäisesti, vaikeuttaa se talousalueen kilpailukykyä hinnoissa, ja vaikuttaa negatiivisesti vientiin. Tällöin ulkomailta tuodut tuotteet lyövät kotimaiset hintakilpailussa, jos kotimaisen valuutan arvo ei laske verrattuna ulkomaisiin valuuttoihin. Kustannukset ovat siis sitä suuremmat, mitä suurempaa inflaatio on. Muutaman prosentin vuosittainen inflaatio on hallittavissa ja huomattavasti parempi vaihtoehto, kuin deflaatio. (Lindholm & Kettunen 2016, 127, 124). Tämä siksi, että deflaatiossa yleinen hintataso alkaa laskea, mikä johtuu ylitarjonnasta tai ylikapasiteetista talousalueella. Taloudelle ilmiö on erittäin haitallinen, sillä hintojen laskukierteessä yritykset ja kuluttajat usein odottavat uusien pohjien saavuttamista, jolloin ostopäätökset siirtyvät tulevaisuuteen, eivätkä yritykset investoi huonon kysynnän ja kannattavuuden vuoksi. Käytännössä kiinteä omaisuus, kuten kiinteistöt, menettävät väistämättä osan arvostaan. Tunnetuimpia esimerkkejä deflaatiosta on 1990-luvun Japanin tilanne, mikä oli seurausta kiinteistökuplan puhkeamisesta, sekä välttävää pankkikriisin taklaamisesta, joka olisi edellyttänyt pankkijärjestelmän uudistustoimia. (Lindholm & Kettunen 2016, 124.)

Inflaatiotasoa heijastuu myös koroissa. Keskuspankit toiminnallaan pyrkivät huolehtimaan rahoitusmarkkinoiden vakaudesta, sekä talouden

hintavakaudesta. Tämä tapahtuu osaltaan ohjauskorkojen kautta, joka on käytännössä keskuspankin muille pankeille antaman lainarahan hinta. Tällä lainarahalla euromaiden isot pankit käyvät rahakauppaa, josta muodostuvat euriborkorot. Tämän asian tiedostaminen vaikuttaa toimijoihin jo yksinään. Pelkkä tieto siitä, että keskuspankki tulee reagoimaan inflaatioon nostamalla korkoja, hillitsee palkkojen ja hintojen kohoamista. Koroilla on siis suora yhteys talouteen ja sitä kautta investointeihin. Korkeampi korkotaso tarkoittaa korkeampia tuottovaatimuksia, mikä laskee intoa tehdä uusia investointeja. Euroalueella hintavakautta valvoo Euroopan Keskuspankki, eli EKP. Euroalueen tavoiteinflaatio on noin kahdessa prosenttiyksikössä (Lindholm & Kettunen 2016, 146–148.)

Työttömyyden ja inflaation yhteyttä voidaan havainnollistaa niin kutsutulla Phillipsin käyrällä. Yhtälö oli sen löytymiseen asti niin kutsuttu ”puuttuva yhtälö”, sillä keynesiläiset eivät osanneet sisällyttää inflaatiota hintojen kehitykseen. Yhtälön löydyttyä pystytään havainnollistamaan työttömyyden ja inflaation välistä negatiivista vaihtokauppaa siten, että toista voi vähentää ottamalla toista lisää, eli matalan inflaation kustannuksella lisätään työttömyyttä tai matalan työttömyyden kustannuksella lisääntyy inflaatio (Burda & Wyplosz 2009, 285.)

Kyseinen malli on hyödyllinen taloustieteessä, koska se täydensi aikaisempien keynesiläisten ymmärrystä kyseisten tekijöiden kehityksestä, mutta myös siksi, että se on, tai ainakin voisi olla, työkalu talouden suunnittelussa.

Kuvio 5. Phillipsin käyrä. Lähde: Burda & Wyplosz 2009

Kuviosta voidaan nähdä myös, että ainakin näiden kahden tekijän näkökulmasta makrotaloudessa ei ole mahdollista saavuttaa tilannetta, jossa sekä inflaatio, että työttömyys olisivat olemattomia. Kyseinen malli kohdistaa huomiota siihen, että kaikkien tekijöiden kannalta täydellistä tilannetta ei ole mahdollista saavuttaa.

3 1990-luku & 2020-luku

Aloitamme kolmannen pääluvun käymällä läpi historiaa sekä niitä tekijöitä, jotka johtivat 1990-luvun talouslamaan. Sodanjälkeisessä 1900-luvun talouskasvu oli Suomessa ripeää, vuodessa kasvu oli noin 3 prosenttiyksikköä.

Bruttokansantuote lähes kahdeksankertaistui asukasta kohden sadan vuoden aikana. Sodan jälkeisessä Suomessa oli selkeästi suuri halu nostaa maa sotien seurauksista, mikä näkyi korkeassa investointitasessa, sekä henkiseen pääomaan investoidessa. 1990-luvun alussa Suomi käytti suhteessa omaan bruttokansantuotteeseensa eniten varoja globaalissa vertailussa.

Hyvinvointivaltion rakentaminen oli yhteiskunnan tasot halkova projekti, mutta laaja-alaisella sopimustoiminnalla estettiin jopa kilpailua. Bruttokansantuote ei sodan jälkeen laskenut kertaakaan ennen 1990-lukua (Kiander & Vartia 1998, 13,15.)

Yksi merkittävä tekijä Suomen taloudessa oli bilateraali kauppa Neuvostoliiton kanssa. Sotakorvauksien maksaminen kattoi huomattavan osuuden Suomen kokonaisviennistä ja auttoi Suomen talouden kehitystä (Kindleberger 1987, 41–50).

Yksi sodanjälkeinen taloustoimi oli niin sanottu ”vakaan markan linja”. Tavoitteena oli luonnollisesti pitää inflaatio 2–3 % tasolla, mutta vakaasta ulkokuvasta huolimatta valuuttakurssipolitiikka oli kuitenkin vaihtelevaa. Inflaatio sekä nopeahko palkannousu, joka oli ainakin osittain devalvaatiopolitiikan seurausta, millä pyrittiin sääntelemään tulojen jakautumista, sekä yritysten kasvamista investointien kautta. Jossakin vaiheessa tuli kuitenkin käsitys siitä, että devalvaatiosykliden myötä devalvaatiosta saatava hyöty katoaa parissa vuodessa, minkä jälkeen lopputuotteena on nopeahko inflaatio, joka johti devalvaation ja inflaation kierteeseen, sekä vakaan markan politiikan uskottavuuden vähenemiseen. Vuonna 1989 markka revalvoitiinkin, minkä voidaan katsoa tapahtuneen liian myöhään (Ylä-Liedenpohja 1997, 3,6 & Kontulainen & Vilmunen 1993, 2,5–7)

3.1 Kohti 1990-luvun lamaa

Tunnuksenomaista tällekin lamalle voidaan katsoa olevan se, että ylipäänsä sen tapahtumista ei pidetty edes mahdollisena:

”Meillä ei ollut varauduttu siihen, että taloudellisen kasvuun tulisi pysähdystä. Monenlaiset suunnitelman rakennettiin tämän varaan ja ”economic growth” oli yksi perusoletuksia mitä moninaisimmissa taloustieteellisissä tutkimuksissa.”

-Jaakko Honko (S)

Tämän sitaatin perusteella monet tutkimukset ovat itseasiassa lähteneet liikkeelle itse asettamastaan päämäärästä, eli jatkuvasta taloudellisesta kasvusta ilman taantumia, vinouttaen näin tutkimuksien tuloksia. Kansantalous ylikuumeni reilusti 1980-luvun lopulla, valmistuen näin tietä tulevalle taantumalle. Talousalue oli vahvasti alijäämäinen ja sen vuoksi ulkomaisen velan osuus kasvoi. Vakaan ja sen myötä vahvan markan linja rajoitti taloutta, Suuri öljykriisi aiheutti välillä 1974–1975 vakavan taantuman, ja vielä syvemmän taantuman globaali talous koki 1980-luvun alussa. Syynä tälle oli vuoden 1979 öljyn hinnan kohoaminen, mihin länsimaailman keskuspankit pyrkivät taklaamaan kireällä rahapolitiikalla, mutta yksi seuraus oli Länsi-Eurooppaan syntynyt korkea työttömyys. Vuosien 1980–82 lamakauden jälkeen elettiin teollisuusmaissa noin kymmenen vuoden taloudellinen kehitys, mikä ei valitettavasti nostanut työllisyysastetta. Suomen rajojen ulkopuolinen positiivinen talouskehitys näkyi edelleen 1980-luvun puolivälin jälkeen (Kiander & Vartia 1998, 51.)

Raha- ja rahoitusmarkkinoiden vapautumisen voidaan katsoa kiihdyttäneen suhdannevaihteluita Suomenkin alueella. Muun muassa luotonanto kiihtyi vähemmän säädellyillä markkinoilla. Velanottoon kannustettiin muun muassa verotuksen keinoin, mikä lopulta kärjisti erityisesti kotitalouksien tilannetta laman iskiessä (Kontulainen & Vilmunen 1993, 9.)

1980-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kotimaassa odotettiin seuraavaa taantumaa vaihtotaseen kääntyessä alijäämäiseksi ja työttömyysasteen kasvaessa (Ahtiala 1993, 2). Maailmantaloudessa inflaatio kiihtyi 1990-luvun alkupuolella, euroalueellakin, Saksojen yhdistymisen myötä. Erityisesti puu- ja paperiteollisuus, sekä sähkö- ja elektroniikkateollisuus saivat vauhtia (Euro&Talous 2015). Suomessa kehitystä pyrittiin hillitsemään rahapolitiikalla. Pankkien reaalikorot tuplaantuivat noin kahdessa vuodesta neljästä kahdeksaan prosenttiin. Voidaankin katsoa, että lamaa pohjusti ensin heikosti kontrolloitu luotonanto, ja sen jälkeen hallitsematon kiristys finanssipolitiikassa (Ahtiala 1993, 7–8.)

Politiikassa oli sinä aikana kuitenkin haastavaa säästökuureja budjetin ylijäämäisyyden takia:

”Meidän budjetithan olivat ilmeisesti ylijäämäisempiä maailmassa”.

Näin totesi silloinen valtionvarainministeri Liikanen mahdollisten toimenpiteiden perustelua. Hyvää taloudellista tilannetta seurasi kuitenkin kulutusjuhla ja investointiboomi luotonsaannin helpottumisen takia. Velkarahaan liittyy luonnollisesti myös korko- ja valuuttariskejä, mutta näistä ei ollut tarpeeksi ymmärrystä, otettiin liian suuria riskejä. Vuosien 1985–1989 välillä pörssikurssit paisuivat yli kolminkertaisiksi ja asuntojen hintalappu lähemmäs kaksinkertaistui. Hintojen nousua voidaan selittää myös kasinotaloudella, eli spekulatiivisella finanssisijoittamisella (Kiander & Vartia 1998, 64, 67, 69.)

Näennäisesti aliarvostettujen suomalaisten osakkeiden toivottiin nousevan niiden ”todelliselle” tasolleen Suomen integroitua kansainvälisille pääomamarkkinoille. Kuvaa vinoutti myös vanhojen omistussuhteiden muuttuminen rahamarkkinoiden vapautumisen myötä: Verrattain suurten varallisuuserien siirtyminen toi oman lisänsä kurssikehitykseen.

Talouskehityksen tulevaisuutta pönkitti yhteisön vahva optimismi tulevaisuudesta. *”Syntyy tunne liikkumisesta heikoilla jäillä. Se on pettämätön merkki siitä, että ollaan heikoilla jäillä”.* Näin Juuso Salokoski luonnehti tunnelmia ennen 1990-luvun talouslamaa. Lopulta vakaasta markasta luovuttiin

ja markka revalvoitiin, liian myöhään tosin, vasta 1989. Vahvan markan politiikka korostanut politiikka koki kolauksen. Loppujen lopuksi korot alkoivat nousta kansainvälisen koron siivittämänä (Kiander & Vartia 1998, 77–78.)

Ennen lamaa elettiin kuitenkin vielä niin sanottua epävarmuuden aika. Työllisyyden ja tuotannon tilanne oli hyvä, mutta myrskyn merkit alkoivat kerääntyä taivaalle. Pörssikurssit lähtivät laskemaan keväällä 1989 ja samanaikaisesti kolme pörssiyhtiötä meni konkurssiin Mancon, Wilh. Bensow, ja Wärtsilä meriteollisuus. Syksyllä 1992 suomalaiset osakkeet olivat menettäneet keskimäärin 75 % vuoden 1989 huipuista (Lindström 2017, 5) ja lyhyet korot nousivat samana vuonna 4 % (Ahtiala 2017, 2). Asuntomarkkinat kokivat myös kovia, keväällä 1989 kysyntä romahti, kun kasinotalouden aikana asuntojenkin hinnat olivat ensin kaksinkertaistuneet (Ahtiala 1997, 1,3.)

Heikkojen jäiden rakoillessa kotitaloudet ja yritykset olivat ottaneet enemmän velkaa kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. Positiiviset tulevaisuudennäkymät ja varallisuusarvojen positiivinen kehitys ylläpitivät vallitsevaa optimismia romahdukseen saakka.

Korkeasta velkaantuneisuudesta tuli kuitenkin ongelma, kun maailmanlaajuinen epävarmuus lisääntyi. Vuonna 1983 Neuvostoliiton osuus kauppavaihdosta oli huimat 26 %, mikä johtui osittain globaalin öljykriisin hinnannoususta (Hukkinen, 1990, 2). Samalla Neuvostoliiton tilanne poiki epävarmuutta ja lopulta sen romahtaessa Suomen vienti itään romahti myös (Ahtiala 1997, 4).

Tämä yksinään olisi ollut helpommin kestettävissä, mutta Suomessa taustalla vaikutti heikko vaihtotase, pelivara oli kapea. Korkeat korot laskivat investointihalukkuutta ja nostivat kustannuksia. Vuonna 1989 ulkomaista velkaa oli noin 100 miljardia markkaa (Hjerppe 1997, 5).

Huono taloudenhoito näkyi tilanteen sekavoituessa myös vahvasti kotitalouksien kohdalla. Monet olivat huumassa velkaantuneet varallisuuskohteiden arvon paisuessa, sekä ostaneen hyvin erilaisia kiinteitä omaisuuseriä, kuten autoja ja veneitä. Ihmiset elivät yli varojensa. Asunnot ja niiden omistaminen, perinteisesti suomalaisten suurimpana omaisuuseränä, sai

monet ongelmiin, niin sanottuun kahden asunnon loukkuun. Asuntojen hintojen nousun pysähtyessä ja hintojen painuessa takaisin lamaa edeltäneelle tasolle pakotti monet realisoimaan omaisuuttaan tappiollisesti. Samalla yrityksiä taseita heikensi huomattavasti kiinteistöjen ja maan arvon laskun lisäksi sama osakkeiden kohdalla (Ahtiala 1997, 3–8.)

Inflaatio ei laman iskiessä kuitenkaan iskenyt pelätylle tasolle, mikä pidetään hämmästyttävänä markan devalvoitumisen takia. Tätä selitetään muun muassa suurtyöttömyydellä ja talouden liikakapasiteetilla. Kotimaiset pankit ja yritykset menettivät luotettavuuttaan ulkomaalaisten sijoittajien silmissä, sääntelykeskustelun, mutta myös massiivisten tappioiden takia. Voidaan puhua suuresta pankkikriisistä, kun rahoituslaitokset realisoivat lamavuosina 1991–95 luottotappioita noin 70 miljardin markan edestä. Erityisesti säästöpankkiryhmä kärsi tästä. Taloudellisesti haastavassa ympäristössä voidaan ajatella, että kriiseileviä instansseja olisi teko hengitettävä loputtomiin. Jotkut ajattelevat toisaalta, että selviytymiskyvyttömien laitosten olisi syytä antaa kaatua.

”Se mikä on elinkelpoista, on elinkelpoista. Mikä ei ole elinkelpoista, sen pitäisi jonkin kohtuullisen ylimenokauden jälkeen kadota. Säästöpankkiryhmä voisi kadota. Ei voi ajatella, että valtion pitäisi uhrata johonkin sektoriin erityisen suuret varat, jotta se voisi säilyä ja saada ylivoimaisen kilpailuedon.”

-Presidentti Mauno Koivisto (1994)

Tällaiseen puheeseen on suhtauduttu vaihtelevasti. Presidentti Koivisto ei suinkaan sano, että mitään tukia ei pitäisi antaa, vaan olla tuhlaamatta taloudellista tukea sellaiseen kohteeseen, joka ei pysy pystyssä (Kiander & Vartia 1998, 121, 135.)

3.2 Covid-19 ja 2020-luvun talouden haasteet

Koronavirus Covid-19 käynnisti maailmanlaajuisen pandemiatilan, kun Kiinassa joulukuussa 2019 todettiin keuhkokuumeetapauksia, aiheuttajana uusi

koronavirus, SARS-CoV-2 (THL 2021.) Alkaen vuodesta 2020 Koronavirusta vastaan alettiin taistella, sekä kehittää rokotesuojaa virusta vastaan.

Viruksella on kuitenkin ollut myös erinäisiä talousvaikutuksia. Korona-aallot hidastivat bruttokansantuotteen kehitystä, joskin jokaisen aallon myötä talouskasvun hidastui vähemmän suhteessa aikaisempaan. Tilanteessa näytti kuitenkin siltä, että kokemukset koronaviruksesta, sekä rokotteet sitä vastaan pienensivät negatiivisia vaikutuksia talouteen. Koronaviruksen aiheuttama suhdannevaihtelu on syklistä, koostuen karkeasti kolmesta vaihteesta. Näitä ovat leviämisvaihe, jossa epävarmuus ja varovaisuuden kasvu jarruttavat taloutta. Tämän jälkeen leviämistä voidaan hillitä rajoituksilla, joskin toimialakohtaiset erot talouskehityksessä ovat huomattavia. Kolmantena on tartuntojen laskeminen ja rajoitusten purkaminen, jolloin talouskehitys kääntyy uudestaan positiiviseksi. Poikkeuksellista koronaviruksen aiheuttamassa suhdannevaihtelussa on sen nopeus: Yhden vuosineljänneksen aikana suhdanteissa saatetaan käydä palata matalimmasta pisteestä lähtötasoon (Kortela 2021.)

Koronaviruksen aiheuttamaa shokkia taloudessa on pyritty ratkomaan eri tavoin. Euroopan Keskuspankki pyrki ja pyrkii 1850 miljardin euron osto-ohjelmalla ostamalla monenlaisia omaisuuseriä, minkä tavoitteena on tarkoitus alentaa lainakustannuksia ja siivittää luotonantoa. Esimerkkinä Euroopan Keskuspankin ostaessa joukkolainan suoraan pankilta on pankilla enemmän rahaa lainattavaksi kotitalouksille ja yrityksille. Ohjaukset pidettiin erityisen matalina, lainakustannusten minimoimiseksi. Euroopan Keskuspankin mukaan kriisiaika ei ole oikea aika osinkojen maksuun, koska oletuksena oli, että tukitoimien kautta saadut varat sijoitetaan tappioiden tasaamiseen ja talouden elvyttämisen (Euroopan Keskuspankki 2020.)

”Poikkeuksellisina aikoina vaaditaan poikkeuksellisia toimia. Teemme kaikkemme euron puolesta.”

-EKP:n pääjohtaja Christine Lagarde

Kyseiset toimet ovat luoneet osaltaan hillinneet koronaviruksen aiheuttamaa shokkiaaltoa taloudessa, ja samalla kuumentaneet taloutta lyhyessä ajassa, tarkoituksena tietysti palata koronaa edeltäneelle tasolle.

24. helmikuuta alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on aiheuttanut myllerrystä globaalissa markkinassa. Aikaisemmin Venäjältä Suomeen on tuotu öljyä, kaasua kivihiiltä, puuhaketta ja ydinvoimaloissa käytettävää uraanipolttoainetta. Raakaöljyn tuontia Venäjältä korvataan myös tuomalla sitä muualta. Sodan alettua nämä tuonnit Suomeen katkaistiin. Sotatoimista on aiheutunut energian saatavuuteen liittyviä ongelmia Euroopan laajuisesti (Valtioneuvosto 2022.), mikä yhdessä kiihtyvän inflaation kanssa luo painetta ja haasteita talousalueelle. Kaikki raha, jonka kotitaloudet Suomessa ja muuallakin Euroopassa maksavat energiasta sen eri muodoissa, on pois energiasektorin ulkopuolisilta yrityksiltä.

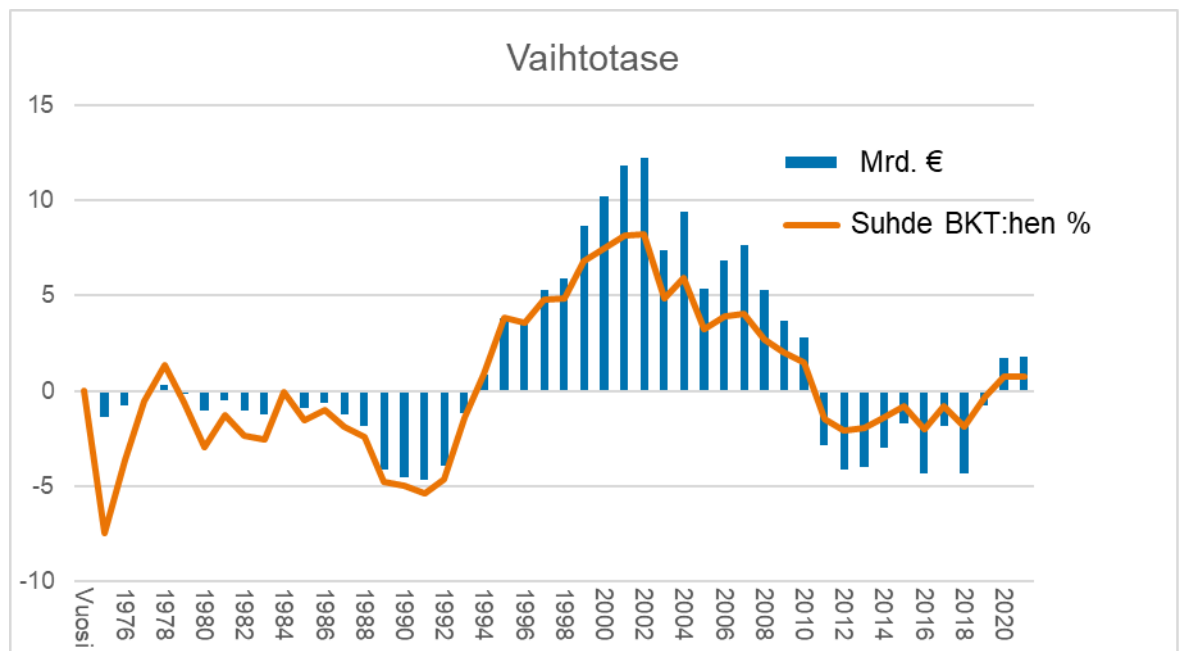
Yrityksiin vaikuttaa kuitenkin myös se, että Euroopan Unioni ja muut maat vastustavat sotatoimia erinäisillä taloudellisilla pakotteilla, joihin Venäjä on myös vastannut. Pakotteet osuvat erityisesti toimijoihin, joilla on ollut vahva Venäjän-kauppa (Työ- ja Elinkeinoministeriö 2022.) Poliittinen paine lännen suunnasta erottaa läntinen talous Venäjästä on erittäin vahva, tämänhetkisessä inflaation, sekä energian hintojen ympäristössä sillä on yrityksiin negatiivinen vaikutus.

On huomionarvoista, että jo toistamiseen puolen vuosikymmenen sisään Suomi on tilanteessa, jossa Venäjän-kaupalla, mutta erityisesti sen katkeamisella on huomattavia negatiivisia talousvaikutuksia. 1990-luvun lamaa edelsi Neuvostoliiton kaatuminen, ja sen myötä kaupan kärsiminen idän suuntaan. Nyt Suomen ja Euroopan talousalueen yhteys Venäjään katkeaa, ja vaihtoehtoja joudutaan etsimään muualta.

3.3 Yhteiskunnan, sekä taloudellisen kehityksen mittareita

Millä perusteella voidaan sitten arvioida talouden kehityksen suuntaa?

Yksinkertaisimpia tapoja on tarkastella eri kansantalouden mittareita, sekä erityisesti niiden suhdetta toisiinsa. Vaihtotase kuvaa tiivistettynä kotimaisten säästöjen kohdistumista joko ulkomaille tai Suomeen. Ulkomaille velkaantuessa vaihtotase on alijäämäinen, ja päinvastaisessa tilanteessa suuremman osan säästöistä kohdistuessa Suomeen ”ylijäämäinen” (Lindholm & Kettunen 2016, 95.)

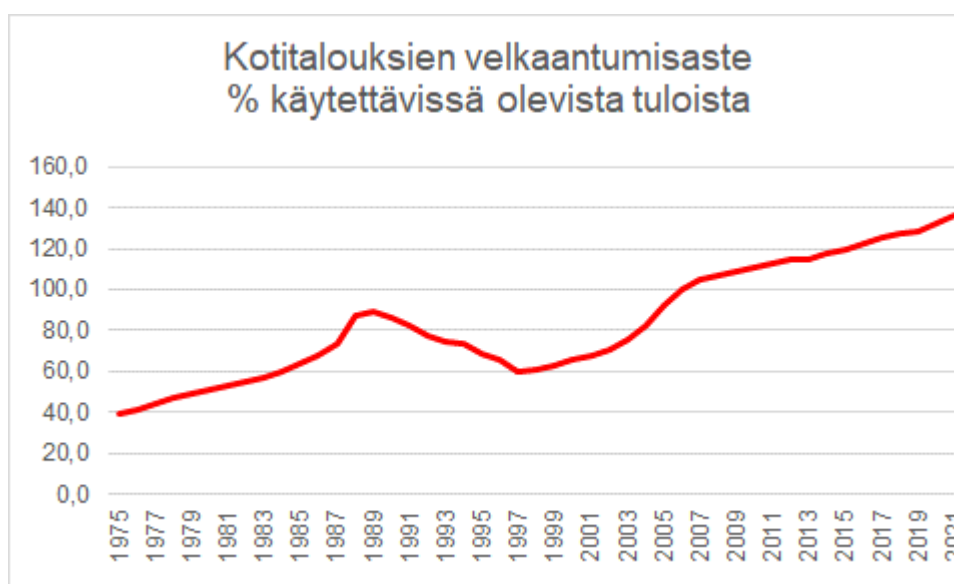

Kuvio 6 Vaihtotase. Lähde: Tilastokeskus 2022

Kuviosta voidaan heti nähdä, että noin vuodesta 1978 eteenpäin kotimainen kansantalous oli pitkään velkaantunut ulkomaille. Eli yksinkertaisesti todettuna, tilanne ei viesti hyvää talousalueelle, kun säästöt virtaavat painotetusti ulkomaille. Vastaavanlaisessa tilanteessa on oltu noin vuodesta 2009 alkaen Covid-19-pandemian käynnistymiseen asti. Laskun jälkeen on kyllä seurannut talouskasvua, talouden elvyttämistoimien vuoksi euroalueella, mutta tulevaisuutta varjostaa pitkä kansantalouden velkaantuminen ulkomaille.

Vaihtotaseen vahvistuminen jäänee kuitenkin vain väliaikaiseksi ilmiöksi, sillä sitä kiihdyttäneet tekijät ovat todennäköisimmin tilapäisiä. Niitä ovat erityisesti viimeaikaiset osinkotuotot, sekä kauppataseen ylijäämän kasvu (Lindblad, Sinivuori & Kivistö 2021.)

Kotitalouksien velkaantumien on myös keskeinen tekijä kansantalouden suunnan kehitystä arvioitaessa. Alla olevassa kuviossa sen kehitys on nähtävissä suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin.

Kuvio 7 Kotitalouksien velkaantumisaste. Lähde: Tilastokeskus 2022

Velan ottaminen ei itsessään ole negatiivinen asia, sillä yleisellä tasolla kapitalistisessa markkinataloudessa velka ja sen myyminen ovat rahoituksen kannalta erittäin keskeisiä tekijöitä. Se mahdollistaa isompien projektien läpiviennin sekä kuluttajille, että yrityksille ilman suoraa käteisvaraa. Tämänhetkisessä inflaatiotilanteessa, sekä yleisen korkotason noustessa tämä ei ennakoivasti ole hyvä elinkeinoelämälle, sillä kotitalouksien käytettävissä olevat rahavarat pienenevät jatkuvasti korkotason noustessa.

Kotitalouden velkaantumisasteen nousu on jyrkässä nousussa, mutta erityisesti nuorten ihmisten rahankäytöstä on nähtävillä vaaran merkkejä. Monilla on nykyään niin sanottu *maksuhäiriömerkintä*.

Maksuhäiriömerkinnän saaminen on käytännössä pidempi prosessi, yhden maksun unohtaminen elämäsi aikana ei saa sitä aikaan, vaan sitä edeltää toistuva velkojen maksun laiminlyönti, jonka viimeinen askel on käräjäoikeuden velkomustuomio. Se rajoittaa merkinnän saanutta monella eri tavalla: Luoton saanti vaikeutuu huomattavasti, osamaksusopimusten saaminen vaikeutuu, kotivakuutuksen saanti hankaloituu, sopimuksissa voidaan vaatia vakuutta tai ennakkomaksua, tai työpaikan saanti vaikeutuu, jos se edellyttää puhtaita luottotietoja taloudellisen vastuun tehtävissä. Merkintä pysyy luottotietorekisterissä säännönmukaisesti noin 2–3 vuoden ajan, joskin toisiaan seuraavat merkinnät voivat pidentää aikaisempien kestoja (KKV 2022.)

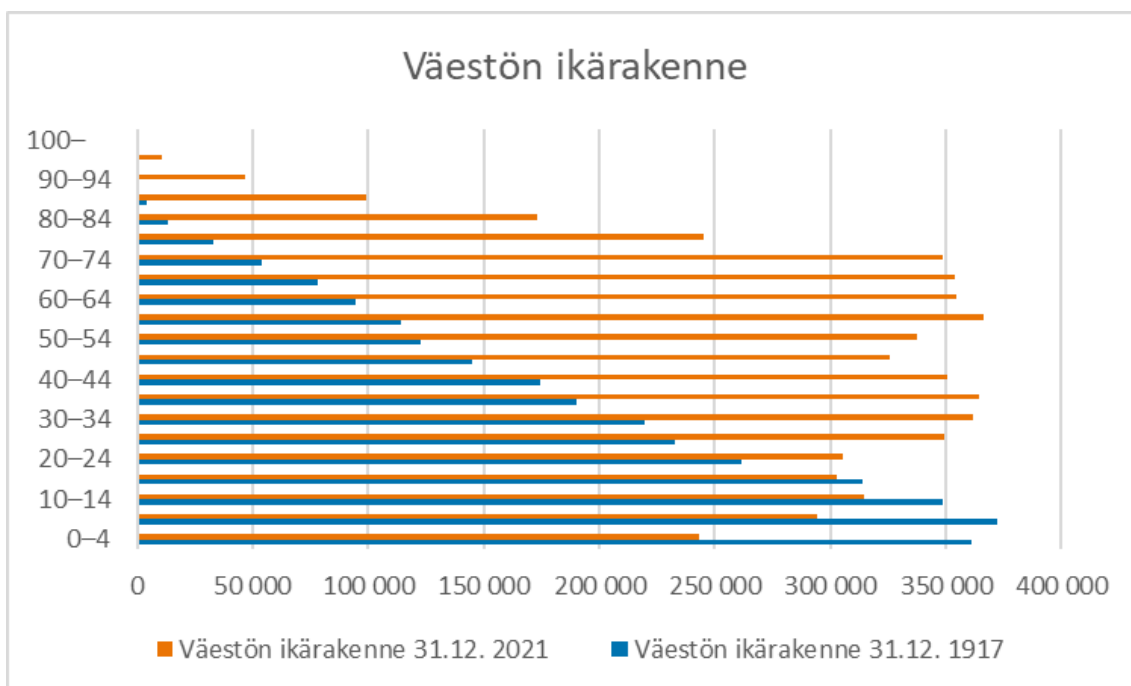
Voidaan todeta, että tuskin kovin moni tahtois tulla näin leimatuksi luottotietoihinsa ja pyrkisi estämään sen synnyn, mutta tilastojen valossa moni kuluttaja rajoittuu maksukyvyttömyytensä vuoksi.

ITLAN (Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön) tutkimuksen mukaan vuoden 2020 lopussa 1987 syntyneistä noin 11 prosentilla oli ainakin yksi voimassa oleva maksuhäiriömerkintä. Vuonna 1997 syntyneillä sama osuus oli noin 9 prosenttia. Tutkittavia tutkimuksessa oli yhteensä 55 581 vuonna 1987 syntynyttä ja 56 808 vuonna 1997 syntynyttä henkilöä. Taustalla on usein kuormittavia tekijöitä, kuten vanhempien kuolema, ero tai mielenterveysongelmat. Lisäksi pitkään toimeentulotukea varhaisaikuisuudessa saaneet ovat ylliedustettuina maksumerkinnän saaneiden keskuudessa. Itsenäisen elämän aloittaminen, ja sitä kautta tietysti myös taloudellisen vastuun kantaminen yhteiskunnassa vaikeutuu merkintöjen vuoksi (Hilamo, A, Keski-Säntti, Kääriälä & Hilamo, H. 2021, 3.)

Tutkittavista siis joka kymmenes on elänyt jossakin määrin yli varojensa, sillä maksuhäiriömerkintä mitä ilmeisimmin ei synny tyhjästä. Minkälaisessa yhteiskunnassa tulemme elämään, kun nykypäivän 20-vuotiaat eivät osaa hallita omaa rahankäyttöään? Voisiko tukia leikkaamalla ajaa ihmisiä järkevämpään rahankäyttöön?

Tämän tilaston valossa on nähtävissä selkeä yhtymäkohta ihmisten rahankäyttöön 1990-lamaan johtaneiden aikojen ja 2020-luvun välillä. Luottojen ottaminen on hallitsematonta, ja ihmiset kotitalouksissa velkaantuvat yli varojensa. Se, että pankkitilillä on riittävä euromäärä jonkin hyödykkeen hankkimiseen, ei automaattisesti tarkoita sitä, että pankkitilin haltijalla on todellisuudessa varaa sen hankkimiseen. Yli varojensa elävä ja reilusti velkaantunut henkilö voi nopeasti joutua vaikeuksiin esimerkiksi juuri korkoympäristön muuttuessa.

Samalla, kun nuorten ihmisten taloudenhallinnan voidaan tämän mittarin valossa katsoa olevan vähintäänkin kyseenalaisella tasolla, kohtaa Suomalainen yhteiskunta muitakin haasteita 2000-luvulla. Syntyvyys on laskenut huomattavasti siitä, mitä se on ollut 100 vuotta sitten. Samaan aikaan elinolosuhteiden parantumisen myötä ihmiset myös elävät pidempään, joten väestörakenne on joutumassa epätasapainoon. Alla oleva kuvio havainnollistaa tilannetta.

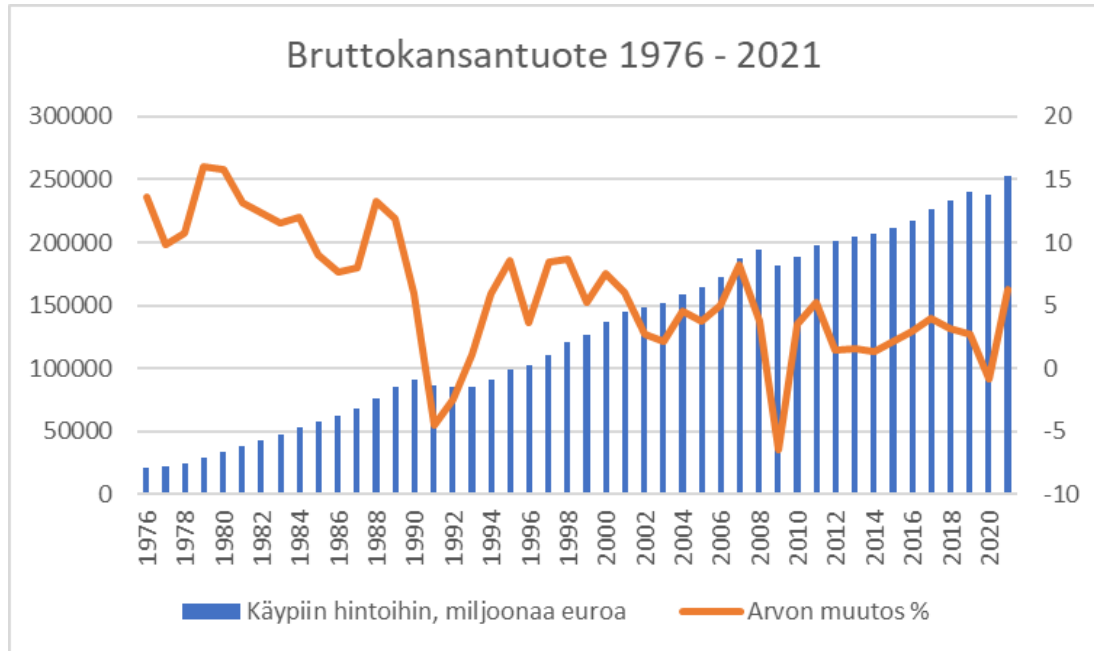
Kuvio 8. Väestön ikärakenne. Lähde: Tilastokeskus 2022

Vielä vuonna 1917 väestön ikäjakauma oli huomattavasti tasaisempi. Suurimman ikäryhmän muodostivat 10–14-vuotiaat, ja ikäryhmät pienenevät porrasmaisesti ylöspäin noustessa. Kun tätä vertaa 2021 loppuvuoden tietoon, on väestörakenne kääntymässä vahvasti pääläelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että työtä tekevät sukupolvet ovat pienemmät, kuin elätettävät sukupolvet.

Tämän voidaan katsoa aiheuttavan painetta myös työmarkkinoilla, sillä lainsäädännön, sekä vähimmäispalkkojen kautta on määritetty tarkat rajat sille, kuinka paljon työnantajan on maksettava vähintään työstä. Yritykset kun ovat olemassa lähtökohtaisesti omistajiaan varten, eivätkä työntekijöitään. Kun työtä tekevien määrä vähenee, eikä tietystä positiosta voida olla maksamatta tietyn suuruista palkkaa, saa se työnantajat etsimään ratkaisuja, esimerkiksi lopettamalla position tai yhdistelemällä niitä.

HS Vision artikkelissa lauantaina 8.10.2022 työeläkeyhtiö Varman toimitusjohtaja Risto Murto toteaa, että suomalaisia on puoli miljoonaa liian vähän (HS Visio 2022). Tämä tarkoittaa puolta miljoonaa puuttuvaa yhteiskunnan jäsentä, jotka panoksellaan antaisivat myös osansa maan taloudelliselle kasvulle. Kyseinen tyhjiö tulee täyttymään jollakin tavoin, sillä kyse on työvoimasta ja panoksesta, jota Suomi kipeästi kaipaisi ja kaipaa, sillä yhteiskunta ei voi olla olemassa ilman sitä muodostavia ihmisiä.

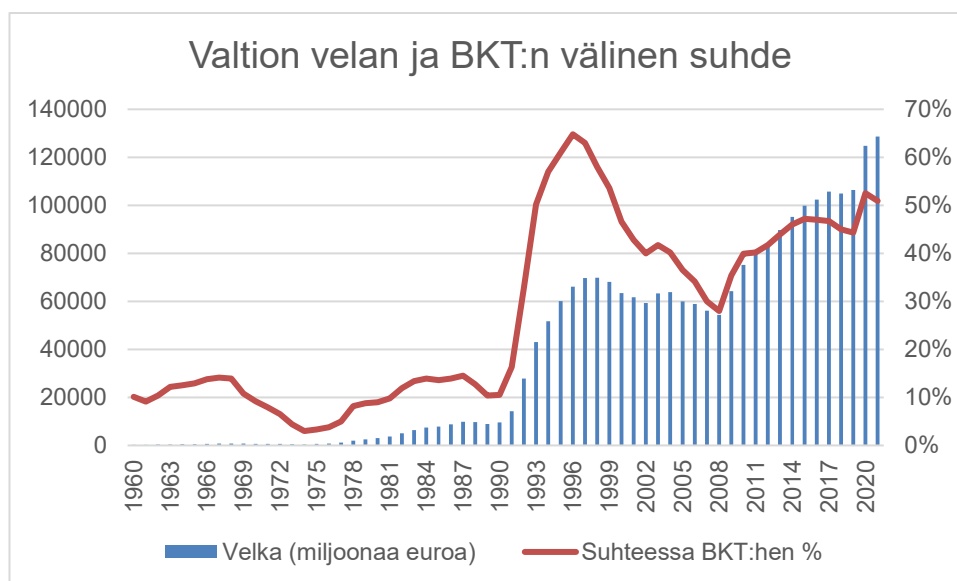
Bruttokansantuotteen kehitys on myös tärkeä mittari, kun pohditaan sitä, mitä kohti ollaan suuntaamassa. Niin kuin aikaisemmin mainittiin, vaihtotaseen kääntymisen ylijäämäiseksi arvioitiin olevan väliaikaista, niin voitaisiin myös bruttokansantuotteen nousun Covid-pandemian jälkimainingeissa olla poikkeuksellinen ilmiö.

Kuvio 9. BKT:n 1976–2021. Lähde: Tilastokeskus 2022

Bruttokansantuotteen kehitys kohisevassa talouskehityksessä on nähtävissä 1990-luvun talouslamaa edeltäneiltä ajoilta. Talouslamassa bruttokansantuotteen kehitys romahti peräti negatiivisesti, eli kokonaistuotanto kutistui. Samanlainen kehityskuvio on nähtävissä vuoden 2008 finanssikriisin jälkimainingeissa, kun bruttokansantuotteen muutos laski reilusti negatiivisen puolelle. Huolestuttavaa kehityksessä on se, että kokonaistuotannon kasvu on finanssikriisin jälkeen junnannut noin vuosikymmenen paikallaan. Vuoden 2019 Covid-pandemian jälkimainingeissa kokonaistuotannon arvioitiin kasvavan, mutta kasvu jää todennäköisesti melko maltilliseksi.

Ajan kuluessa myös valtion velanotto kasvaa. Alla olevassa kuviossa havainnollistetaan valtion velan ja bruttokansantuotteen välistä suhdetta.

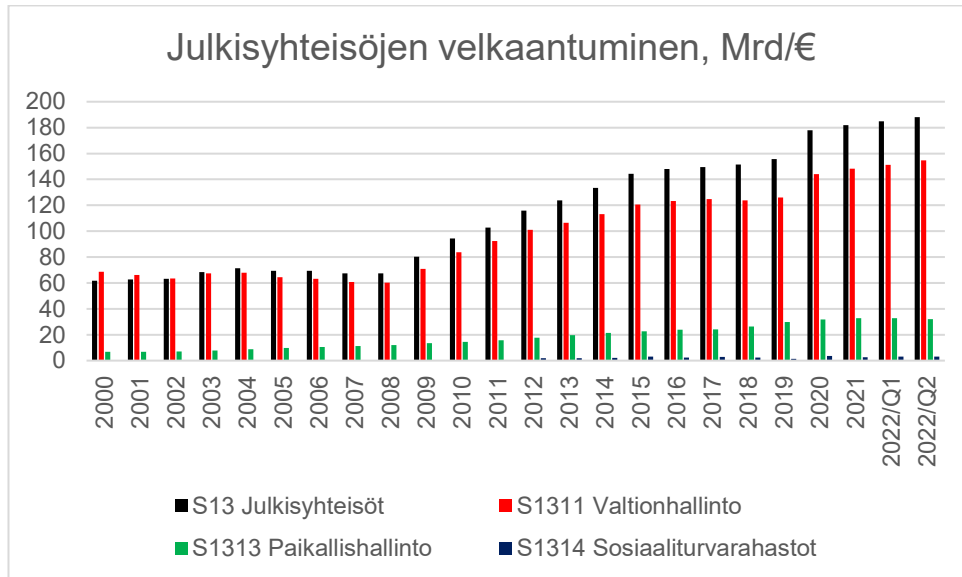

Kuvio 10: Valtion velan ja BKT:n välinen suhde. Lähde: Veronmaksajat.fi 2022

Kuviosta on selkeästi nähtävillä, että valtionvelka on kasvanut lähemmäs 140 miljardia euroa. Sen osuus on 1990-luvun talouslaman aikaan ollut kuitenkin vielä suurempi suhteessa bruttokansantuotteeseen. Lisäksi lainanoton nousu näkyy myös vuodesta 2019 eteenpäin Covid-19 pandemian puhkeamisen jälkimainingeissa. Tällä hetkellä valtion velkaantuminen jatkuu ja bruttolainan tarve on ainakin 40,9 miljardia euroa, jossa nettolainan tarve on ainakin 18,9 miljardia euroa (Valtiokonttori 2022).

Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että valtio ottaa uutta lainaa voidakseen maksaa vanhoja pois. Kyseinen tapa toimia yksilöiden elämässä voi johtaa ja on todetusti johtanutkin, monen kohdella pikavippilainojen noidankehään. Yksilön velkaannuttua tarpeeksi hän näkee ulospääsyksi uuden velan, jolloin todellisuudessa velka vain kasvaa kasvamistaan siirtäen ongelmien realisoitumista kauemmaksi. Vaikka valtion veloilla ei olekaan tällä hetkellä pikavippien suuruisia korkoja, tapa hoitaa asiaa on huolestuttava. Samanlaista huolettomuutta rahankäytössä nähtiin jo 1990-luvun lamaa edeltäneinä aikoina.

Valtion velka ei kuitenkaan pelkästään näytä koko velkaa, mikä julkisella sektorilla on Suomessa. Kuntasektori ja valtiontalous ovat paperilla erillään toisistaan, mutta kaikkien julkisyhteisöjen yhteenlaskettu velkataakka ylittää jo 180 miljardia euroa.

Kuvio 11 Julkisyhteisöjen velka. Lähde: Tilastokeskus 2022

Velkataakka on siis yksinkertaisesti sanottuna valtava. Korkotason noustessa myös velan hoitamiseen liittyvät kasvavat ja tulevat kasvamaan, joten velkaantuminen köyhdyttää valtiota, jos otetulla velkarahalla ei saada taloutta toimimaan. Tilastojen valossa Suomalainen kansantalous ei ainakaan ole kohentunut tai kääntynyt nousuun, vaikka julkisyhteisöt velkaantuvatkin kymmenillä miljardeilla euroilla vuosittain.

Työllisyys ja työttömyys ovat myös yksi olennainen osa talousalueen tuottavuutta ja kansantaloudellisia mittareita.

Työttömyys ja tuet

Työttömyys on Tilastokeskuksen mukaan kasvanut pitkällä aikavälillä. 1990-luvun laaman johtamien tapahtumien seurauksena työttömien määrä pomppasi Suomessa yli 400 000 henkilöön, mutta laski talouden kohentuessa globaaliin finanssikriisiin 2008 asti alle 250 000 (Tilastokeskus 2022.) Nyt työttömyyden tilanne on likimain sama, kuin 1990-luvun lamavuosina. Työttömiä oli vuonna 2019 noin 440 000 suomenlaajuisesti (Alasalmi, Alimov, Ansala, Busk Huhtala, Kekäläinen, Keskinen, Ruuskanen & Vuori 2019, 23).

Valtioneuvosto julkaisemassa tutkimuksessa on todettu työttömyyden aiheuttavan valtavia kustannuksia. Vuonna 2016 työttömyysturvaetuuksia maksettiin ansio- ja peruspäivärahan, työmarkkinatuen ja muiden tukien muodossa noin 5 miljardia euroa. Toimeentuloturva palvelumaksuineen kustansi samana vuonna noin 5,5 miljardia euroa. Työttömille maksettiin asumistukia yli 600 miljoonaa euroa. Toimeentulotuke maksettiin yli 700 miljoonaa euroa. Kaiken kaikkiaan työttömyyden kustannuksista julkiselle taloudelle oli vuonna 2016 10,8 miljardia euroa (Alasalmi & ym. 2019, 25–30.)

Vuonna 2016 työ- ja elinkeinotoimistoissa oli avoinna lähemmäs 600 000 avointa työpaikkaa (Syvänen 2017, 3).

Tilastojen valossa on selvää, että työpaikkojen olemattomuus olisi syynä siihen, että työttömyyttä on olemassa. Terveysongelmien ja työttömyyden suhdetta on Valtioneuvoston julkaiseman tutkimuksen mukaan tutkittu. Tavallisesti muun muassa ylipaino, alkoholin käyttö, tupakointi, masennus ja sairaalakäynnit ovat yhteydessä työttömyyteen, joskin ei ole konsensusta siitä, aiheuttaako työttömyys näitä. On kuitenkin todettu, että työkyky laskee merkittävästi, kun ihmisen työttömyys on kestänyt katkeamatta kahden vuoden ajan (Alasalmi & ym 2019, 16–17.) Työttömyydellä on erittäin negatiivisia vaikutuksia sekä työttömään, että tämän ympäristöön. Haittavaikutuksen kohdistuvat sekä henkiseen, että muuhun talouden käytettävissä olevaan pääomaan, aiheuttaen haittaa kansantalouden kehitykselle.

Mitä tilanteelle on tehtävissä?

Voidaan todeta, että Suomessa on kattava sosiaaliturva, joka tukee kansalaisia erilaisissa elämäntilanteissa, tarjoten erityisesti hyvin edullista terveydenhuoltoa.

Tilastojen perusteella on kuitenkin nähtävissä, että turvaverkko on valtava kuluerä valtiontaloudelle, erityisesti työttömyyden aiheuttamien kulujen ympärillä, puhumattakaan kaikista epäsuorista kuluista ja haitoista, mitä työttömyys aiheuttaa työttömien ympäristössä oleville.

Yksi tehokas tapa leikata kustannuksia ja pakottaa työvoimaa työmarkkinoille, erityisesti työttömiä, olisi leikata kovalla kädellä päivärahoista, toimeentulotuista ja asumistuksista. Keskimäärin valtion kassasta tulevien työttömyyteen liittyvien tukirahojen olisi oltava sellaisella tasolla, että tilanteessa, jotta työtön ei ota vastaan työtä, johon kykenee, hän ei voisi sillä rahalla elää paremmin tai yhtä hyvin, kuin palkalla, jonka saisi työstä, josta kieltäytyy.

Samaa voisi kokeilla myös opiskelijoiden kohdalla. Opintotukea ja asumistukea voi opintolainan valtioneuvoston lisäksi saada samanaikaisesti (Kela 2022). Opiskelijoiden saamiseksi työmarkkinoille nopeasti tukia voisi karsia radikaalisti, ne voisi jakaa esimerkiksi ruokakuponkien muodossa. Opintolainan valtioneuvoston voisi kuitenkin jättää voimaan kannustimena, joka ei ole vastikkeeton ja velvoittaa opintolainan ottajaa opiskeluajan jälkeenkin.

Lisätutkimusaiheeksi jää työmarkkinoilla erinäisten tukien passioiva vaikutus väestöön, ja siihen, minkälaisia kustannuksia se on jo aiheuttanut ja tulee aiheuttamaan tulevaisuudessa.

Inflaatio ja talouden tulevaisuudennäkymät

Aikaisemmin todetun mukaan, inflaatio kiihtyessään syö rahan ostovoimaa ja heikentää sitä kautta taloutta, koska ilmiöstä kärsii usein koko talous. Inflaatio on myös Euroalueella ollut vahvassa nousussa. Kuluttajahintaindeksiin kehityksestä näkee suoraan, miten 2020-luvun pandemia ja sotatila ovat ajaneet inflaatiota ylöspäin.

Kuvio 12. Kuluttajahintaindeksi. Lähde: Tilastokeskus 2022

Hintojen nousu on rajua, syyskuussa 2022 muutos oli jopa 8,1 %. Määrä tuntuu yhden, jos toisenkin kuluttajan ostoskorissa. Niin sanottua hyperinflaatiota ei kuitenkaan ole vielä näköpiirissä.

Samanaikaisesti inflaatiota kiihdyttää yhteiskunnan jokaisen tason läpäisevä elementti: Energia. Euromaissa kokonaisinflaatiosta noin 9 prosenttia koostuu energiasta suoraan, ja epäsuoraan lukema on vielä suurempi. Kuten aikaisemminkin jo todettu, kasvaneesta kysynnästä voi talous ylikuumentua. Rahapolitiikalla pyritään tässäkin vastaamaan inflaatiovahdin hillitsemiseen ja Suomen Pankki nostikin syyskuussa ohjaukorkoja 0,75 prosenttia. Korkojen oletetaan nousevan tulevaisuudessakin (Rehn 2022.)

Lisäksi palkkainflaatio on merkittävä tekijä, sillä palkkojen välittyminen hintoihin voi aiheuttaa pahan syöksykierteen. Samalla on huomattava, että vuoden 2021 kestävyysraportissa yhdeksän euromaan talouden kestävyysriskit ovat korkeat seuraavan vuosikymmenen aikana, mikä syntyy erityisesti väestön ikääntymisestä, mitä on havainnointu Suomen osalta aikaisemmin. Samalla velan sietokykyyn 2021 loppuvuoden ennusteet ovat olleet reilusti myönteisemmät, koska nyt korkotason muutos nostattaa velan hintaa huomattavasti (Rehn 2022.)

Tilanne on kaikin puolin kiristymässä, energian ja polttoaineiden hintojen nousu kiihdyttää inflaatiota ja samanaikaisesti rahan hinta nousee. Viimeistään silloin, kun pankkitili ei anna myöten niille ostoksille kuin aiemmin, on kuluttajan pakko miettiä rahankäyttöään. Kiihtyvässä inflaation tilassakin tilanteesta ja lamasta voi selvitä niin yritys kuin kuluttajakin, jos on tietoinen siitä, että talouskehitys on aina joko positiivista tai negatiivista. Huonoihin aikoihin on varauduttava.

Tällä hetkellä ensimmäinen iso ongelma on tilastojen valossa ihmisten rahankäyttö, joka on velkaantuneisuuden ja maksuhäiriömerkintöjen valossa täysin vastuutonta. Miten on mahdollista, että maassa, jossa sadassa vuodessa talouden kehityksen nopeus on ollut ennennäkemätön, niin monet eivät selviä enää omien asioidensa hoitamisesta? Velalla vanhan velan maksaminen ei välttämättä ole oikea ratkaisu.

Huolestuttavaa kansantalouden tilanteessa on se, että julkisyhteisöt maksavat omia velkojaan samalla tavoin, kuin useat velkaantuneet yksilöt.

Veronkorotukset eivät loputtomiin voi olla ratkaisu paikkaamaan puuttuvia tuloja, sillä verotaakkaa ei ole mahdollista kiristää loputtomiin. Tuloja voidaan pyrkiä nostamaan tai leikata menoista, tai toteuttaa molempia samanaikaisesti. Kaikki veronkorotukset eivät kuitenkaan ole tehokkaita. Ansiotuloverotuksen kiristyessä työtä halutaan tehdä vähemmän, mikä väistämättä johtaa pienimpiin veroihin ja pienempään kasvuun (Wahlroos 2015, 77.)

Se, miten paljon Suomessa 2010-luvulla ei tehdä työtä, poikii kustannuksia ja lisää velkaa yhteiskunnalle. Menneinä vuosina, mutta tälläkin hetkellä julkisen talouden harteille putoavat massiiviset noin 10 miljardin euron vuosittaiset kustannukset. Jos työttömyyden suoraa hintaa vuodelta 2019 vertaa vuoden 2022 budjetoituun noin 19–20 miljardin nettovelkaan, voidaan nähdä, että työn tekemättömyydellä ja velan paisumisella on suora yhteys. Yhtenä laman ja sitä seuraavan katastrofin lieventäjänä toimisi työttömyysturvien ja muiden lamaanuttajien karsiminen. Tällöin työttömät saadaan integroitua työmarkkinoille.

Sama kannustinloukku on purettava myös opiskelijoiden kohdalla. Tuet ovat liian korkeita suhteessa työmarkkinoilla vallitseviin palkkoihin. Tuet menettävät kannustinfunktion, jos tuilla elää leveämmin, kuin mitä työtä tekemällä.

Vuonna 2020 opintotukimenot, sisältäen opintorahan, opintolainahyvityksen, asumislisän, maksetut takausvastuut, korkotuen ja korkoavustuksen, ja ateriatuen, kustansivat valtiolle noin 550 miljoonaa euroa. Lukuvuonna 2020/2021 opintotukea sai yhteensä 293 560 henkilöä. Valtion takaamien opintolainojen pääoma oli 4,5 miljardia euroa. Opintolainahyvitys myönnettiin 15 275 henkilölle (Rautesalo & Korhonen 2021, 8.)

Lainsäätäjän tahtotila on ollut pitkään, että varoja kohdistaan opiskelijoille opiskeluiden mahdollistamiseksi. Kuitenkin talouden ollessa tilastojen näyttämässä tilassa, olisi syytä tässäkin kohdin leikata kustannuksista. Tämä ei tarkoita sitä, että opiskelija ei voisi saada mitään tukia, päinvastoin. Tietotaidon lisääminen on oleellinen osa kansantalouden kasvua.

Kaikista opintotukeen liittyvistä rahoista voisi muodostaa yhden yksittäisen tukierän hakijan tulotasosta riippumatta, joka nimensä mukaisesti *tukisi*, ei riittäisi kaikkiin elämiseen liittyvien kulujen kattamiseen. Tällaisen tukierän suurus voisi olla esimerkiksi 250 euroa.

4 Johtopäätökset

Kaiken kaikkiaan talouden suunnan kehityksen arvioinnissa on haastavaa myös se, että tulevaisuutta voi ainoastaan spekuloida, joskin historia on tärkeä työkalu tulevaisuuden suunnan arvioinnissa, sekä tietenkin nykyhetken tilanne. Koska kansantaloudessa on suorastaan ongelmallista siihen vaikuttavien ja sen sisältämien tekijöiden laajuus, ei myöskään sen korjaaminen ole yksinkertainen asia.

Inflaation ja heikkojen talousnäkymien vuoksi tulevaisuus vaikuttaa verrattain synkältä. Talous on selkeästi ajautumassa kohti laskuspiraalinomaista tilannetta, puhumattakaan Suomen talousalueesta, joka on suorastaan ylivelkaantunut eikä tällä hetkellä kykene tuottamaan sitä määrää arvoa, joka tarvittaisiin korkean elintason ylläpitämiseksi.

Inflaatio ja korkotason nousu köyhdyttävät monia huonosti talouttaan hoitaneita kotitalouksia ja laittaa monen yrityksenkin talouden paineen alle, mikä näkyy kuluttajille näkyvissä hinnoissa.

Suomen talousalue on velkaantunut myös paljon ulkomaille. Jos heikkovaihtotase pysyy tulevaisuudessakin heikkona tai heikentyy entisestään, ei se enteile hyvää talouskehityksen näkökulmasta.

Tilastojen ja globaalien kehityksen valossa voidaan arvioida, että taloudellinen laskukausi on edessä. Voidaan jopa puhua edessä olevasta lamakaudesta. Epävarmuutta lisääväksi tekijäksi jää muun muassa se, miten kansantalous ja kotitaloudet selviävät taloudellisesta laskukaudesta ja lamasta.

Työ toteutettiin kirjallisuuskatsauksen ja tilastotiedon tutkimisen muodossa, missä käytettiin lähteinä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, tilastotietoa Suomen kansantaloudesta, sekä aihealueeseen liittyvää muuta materiaalia.

Työn tulokseksi saatiin arvio taloudennäkymistä 2020-luvun Suomelle, sekä sitä seuraavalle ajalle. Talouden näkyvät ovat erittäin synkät. Kyseisessä tilanteessa oleva talous on jo nyt tiukalla. Työn tekemättömyydestä ja huonosta

taloudenhoidosta maksetaan valtavaa hintaa, ja se tulee takautuvasti talousalueen maksettavaksi.

Tätä talousalueen heikkenemistä kiihdyttää inflaatiota ja heikentää muiden ilmiöiden ohella kotitalouksia entisestään. Jos korjausliikkeitä ei tehdä, valtava yhteiskunnallinen romahdus on väistämättä edessä.

Muita tutkimusaiheita tämän työn pohjalta voisivat olla esimerkiksi työttömyyden ja masennuksen välinen yhteys, tuottavuuden ja velkaantumisen välinen yhteys ja suomalaisen omistajuuden yhteys maan talouskehitykseen.

Lähteet

Ahtiala, P. 1993. Suomen talouspoliittinen saneeraus vuonna 1975.

Kansantaloudellinen aikakausikirja 3/1993. Viitattu 1.12.2022

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK31993/KAK31993Ahtiala.pdf>

Ahtiala, P. 1997. Talouspolitiikka ja lama. Kansantaloudellinen aikakausikirja 1/1997.

Viitattu 1.12.2022

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK11997/KAK11997Ahtiala.pdf>

Alasalmi, Juho; Alimov, Naufal; Ansala, Laura; Busk, Henna; Huhtala, Ville-Valtteri; Kekäläinen, Antti; Keskinen, Peetu; Ruuskanen, Olli-Pekka; Vuori, Lauri. 2019.

Valtioneuvosto: Työttömyyden laajat kustannukset yhteiskunnalle. Viitattu 6.12.2022

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161296>

Burda, M & Wyplosz, C. 2009. Oxford University press: Macroeconomics – A European Text.

Charles P. Kindleberger. 1987. Kansantaloudellinen aikakausikirja 1987: Suomen Sotakorvaukset. Viitattu 1.12.2022

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak1987/KAK21987.pdf>

Euro&Talous. 2015. Suomen ulkomaankaupan lyhyt historia. Viitattu 1.12.2022

<https://www.eurojatalous.fi/fi/2015/5/suomen-ulkomaankaupan-lyhyt-historia/>

Euroopan Keskuspankki. 2020 EKP vastaa koronaviruspandemiaan. Viitattu

20.11.2022 [https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-](https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/pepp.fi.html)

[me/html/pepp.fi.html](https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/pepp.fi.html)

Hilamo, A, Keski-Säntti, M, Kääriälä, A & Hilamo, H. 2021. ITLA. Nuorten aikuisten

maksuhäiriömerkinnät- rekisteritutkimus ikäkohorteilla 1987 ja 1997 Viitattu 19.11.2022

<https://itla.fi/tutkimus-nuorten-maksuhairiomerkin-tojen-taustalla-useita-kuormittavia-tekijoita/>

Hjerppe, R. 1997. Jos ei voi ottaa, täytyy lainata – Suomen valtion velka sotien välisenä aikana. Kansantaloudellinen aikakausikirja 1/1997. Viitattu 1.12.2022

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK31990/KAK31990Hukkinnen.pdf>

HS Visio. 8.10.2022. Suomi menettää miehiä. Viitattu 19.11.2022

<https://www.hs.fi/visio/art-2000009098424.html>

- Hukkinen, J. Suomen vientimenestys Neuvostoliiton markkinoilla. Kansantaloudellinen aikakausikirja 3/1990. Viitattu 1.12.2022
<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK31990/KAK31990Hukkinen.pdf>
- Lindblad, A, Sinivuori, T & Kivistö, J. 2021. Euro&Talous: Suomen vaihtotaseen vahvistuminen jää väliaikaiseksi. Viitattu 19.11.2022
<https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/suomen-vaihtotaseen-vahvistuminen-jaa-valiaikaiseksi/>
- Lindström, K. 2017. Sata vuotta vuoristorataa Helsingin pörssissä. Kansantaloudellinen aikakausikirja 3/2017. Viitattu 1.12.2022
<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK31993/KAK31993Ahtiala.pdf>
- Kiander, J & Vartia, P. 1998. Suuri Lama: Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Helsinki: Taloustieto Oy.
- KKV. 2022. Maksuhäiriömerkintä. 2022. Viitattu 19.11.2022 <https://www.kkv.fi/kuluttaja-asiat/perinta-ja-maksujarjestelyt/maksuhairiomerkinna/#mita-vaikutuksia-maksuhairiomerkinna-on>
- Knüpfer, S & Puttonen, V. 2018. Moderni Rahoitus. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Kontulainen, J & Vilmunen, J. 1993. Näkökulma kolmesta arviosta Suomen talouskriisistä ja talouspolitiikasta. Kansantaloudellinen aikakausikirja 4/1993. Viitattu 1.12.2022
<http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK41993/KAK41993Kontulainen.pdf>
- Korkman, S. 2015. Väärää talouspolitiikkaa. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.
- Kortela, T. OP Media. Koronavirusaallot jatkuvat – miten käy talouden? Viitattu 20.11.2022 <https://www.op-media.fi/puheenvuorot/koronavirusaallot-jatkuvat--miten-kay-talouden/>
- Lindholm, T & Kettunen, J. 2016. Globaali kansantalous. 1. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Pekkarinen, J & Sutela, P. 2000. Mikrosta Makroon. 1.–3. painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rautesalo, T & Korhonen, M. 2021. Kelan opintoetuustilasto. Viitattu 7.12.2022
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/337336>

Rehn, O. 2022. Euro&Talous. Rahapolitiikka kiristyy inflaation vakauttamiseksi tavoitteeseensa – energiakriisin hallinta avainasemassa. Viitattu 21.11.2022
<https://www.eurojatalous.fi/fi/2022/3/rahopolitiikka-kiristyy-inflaation-vakauttamiseksi-tavoitteeseensa-energiakriisin-hallinta-avainasemassa/>

Syvänen, P. 2017. Työnvälityksen vuositilastot 2016. Viitattu 6.12.2022
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79317>

THL. 2021. Koronavirus COVID-19. Viitattu 20.11.2022 <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/koronavirus-covid-19>

Tilastokeskus. 2022. Bruttokansantuote 1975–2021. Viitattu 19.11.2022
https://www.stat.fi/til/vtp/2021/vtp_2021_2022-03-15_tau_001_fi.html

Tilastokeskus. 2022. Bruttokansantuote asukasta kohden. Viitattu 3.11.2022
https://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html#bruttokansantuote-asukasta-kohti

Tilastokeskus. 2022. Julkisyhteisöjen velka neljännesvuosittain. Viitattu 2.12.2022
<https://www.stat.fi/julkaisu/cktx0ga2001px0c04tqn2jonp>

Tilastokeskus. 2022. Kotitalouksien velkaantuminen % käytettävissä olevista tuloista Viitattu 18.11.2022 https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html

Tilastokeskus. 2022. Työmarkkinatilastot. Viitattu 6.12.2022
https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?page_type=sisalto&course_id=tkoulu_tmt&lesson_id=10&subject_id=10

Tilastokeskus. 2022. Vaihtotase Viitattu 18.11.2022
https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html

Tilastokeskus. 2022. Väestön ikärakenne. Viitattu 19.11.2022
https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestorakenne

Työ- ja Elinkeinoministeriö. Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Viitattu 20.11.2022
<https://tem.fi/venajan-hyokkays-ukrainaan>

Valtiokonttori. 2022. Lainanottotarve. Viitattu 1.12.2022.
<https://www.valtionvelka.fi/valtion-lainanotto/lainanottotarve/>

Valtioneuvosto. 2022. Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Viitattu 20.11.2022
<https://valtioneuvosto.fi/ukraina>

Veronmaksajat. 2022. Valtionvelka Suomessa. Viitattu 1.12.2022
<https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Tilastot/Julkinen-talous/Valtion-velka/#42766360>

Wahlroos. 2015. Talouden kymmenen tuhoisinta ajatusta. Helsinki: Saara ja Björn Wahlroosin säätiö ja kustannusosakeyhtiö Otava.

Ylä-Liedenpohja, J. 1997. Inflaatio, verotus ja työllisyys. Kansantaloudellinen aikakausikirja 1/1997. Viitattu 1.12.2022

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK11997/KAK11997YlaLiedenpohja.pdf>